

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО ВИХОВАТЕЛЯ

Карнаухова А.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті висвітлюється питання формування читацької культури студентів у навчальному процесі. Здійснено теоретичний аналіз наукового доробку вітчизняних та сучасних науковців щодо специфіки формування читацької культури сучасного вихователя. Проаналізовано зміст програми «Дитяча література» для бакалаврів напряму підготовки «Дошкільна освіта».

Ключові слова: читацька культура, читацька діяльність, читацькі вміння, читацькі навички.

Постановка проблеми. Починаючи з дошкільного віку і протягом цілого життя людина навчається. Особливою актуальністю сьогодення виступає питання самоосвіти, яка власне починається із самостійного читання. Спілкуючись з книгами, ми розвиваємо та удосконалюємо інтелектуальну та емоційну сфери, пізнаємо навколишній світ та збагачуємо життєвий досвід, формуємо світогляд та морально-етичні принципи. Сучасна літературна освіта на початкових етапах навчання у ВНЗ забезпечує набуття студентами провідних компетенцій: читацької, літературознавчої, бібліотечної, особистісно-діяльнісної, які надалі тільки розвиваються та удосконалюються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями проаналізовано комунікативну успішність читання (В. Нікольський, В. Зольнікова, А. Сафонова, В. Щербина), застосування мовних процесів (В. Вернадський, Н. Диб'як, М. Реріх), методику розвитку мовлення (А. Богуш, Н. Орланова, Т. Пироженко, О. Ушакова), ознайомлення дошкільників із художньою літературою (А. Богуш, Н. Виноградова, Н. Гавриш, А. Зрожевська, О. Ісаєва, Т. Качак, О. Кононко, Т. Поніманська, Т. Скалозуб та ін.), особливості сприймання дітьми змісту художніх творів (Л. Виготський, Б. Мейлах, О. Никифорова та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування читацької культури у різних аспектах розглядалася як вітчизняними так і зарубіжними науковцями (А. Богуш, Л. Булаховський, Л. Виготський, І. Гальперін, Л. Калмикова, К. Крутій, О. Леонт'єв, А. Маслоу, О. Потєбня, Т. Ушакова, О. Чайковський).

Формулювання цілей статті.

Мета: Здійснити аналіз психолого-педагогічних досліджень проблеми формування читацької культури сучасного вихователя.

Завдання:

- особливості формування читацької культури сучасного вихователя;
- визначити умови формування читацької культури сучасного вихователя.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України «Про дошкільну освіту» зазначено про високі вимоги до педагогічної діяльності і до мовлення вихователя. У дошкільному дитинстві у спілкуванні дорослих з дитиною, її вихованні значну роль відіграють словесні методи (пояснення, оповіді, вказівки, інструкції тощо). Тому вихователь повинен вмінати логічно, грамотно, чітко формулювати свої думки у доступній

для дітей даного віку формі. Особливе значення має емоційне забарвлення мови вихователя, її виразність. Такі вимоги до мови вихователя пояснюються не лише тим, що вона є формою вираження його думок, а й тим, що вона – еталон, взірець для наслідування, отже, важливий фактор розвитку мови дошкільнят.

Аналіз психолого-педагогічних джерел з проблем розвитку дитини дошкільного віку (І. Бех, В. Кузьменко, Т. Поніманська, Ю. Приходько) дозволило виокремити різноманітні засоби впливу на особистість з метою формування читацької культури: художня література; періодичні видання; електронні засоби інформації; театралізована діяльність, усна народна творчість; українські казки; мистецтво.

Серед засобів чільне місце посідають народні традиції, звичаї, усна народна творчість, тобто, національна культура. Підтвердженням цьому слугує педагогічна спадщина видатного педагога К. Ушинського, який надавав великого значення вихованню, що створене народом і побудоване на народних основах. Адже, на його думку, саме природна сила, яка несе в собі рідне слово, дає дитині змогу вільно користуватися цим мовним багатством, розвивати «дар слова» – самостійно висловлювати здібність в читанні або писемному мовленні свої думки, прагнути якнайкраще опанувати мовні засоби, що надає нам жива народна мова і яскраве, виразне художнє слово [3, с. 363]. К. Д. Ушинський пов'язував мовлення з розвитком творчості мислення, адже мова не є чимось відокремленим від думки, а навпаки – органічним її витвором. В його роботах простежується ще одна ідея: проблему мовлення не можна пов'язувати лише з «технікою» мовлення, тобто з формуванням необхідних для цього навичок та вмінь. Таку проблему вихователь має усвідомлювати і вирішувати як цілісну проблему розвитку творчої і розумово, і мовленнєво, і естетично розвинутої особистості.

Аналіз наукових досліджень дозволив констатувати, що теоретичні основи роботи з читання в школі заклав В. Сухомлинський. Він наголошував, що багато педагогів ігнорують природну творчу організацію дитини, творче зростання особистості.

В. О. Сухомлинський вважав, що слово, що виникає у дитини під впливом переживань, перетворюється в духовне багатство особистості. Вчений вважав, що в основу навчання треба покласти живе слово і творчість дитини, не повторення чужих думок, а творення власних. За словами В. О. Сухомлинського «читання

книг – стежина, якою вмiлий, розумний, вихователь знаходить шлях до серця дитини» [2, с. 188].

В умовах сьогодення, особистiсно-орiєнтованого навчання, потрiбна така система читання, яка забезпечить розвиток дитини, збагатить її емоційно-художньої досвiд, інформаційно-естетичну базу та сприятиме становленню духовного свiту, розвиватиме вiдчуття прекрасного.

Саме тому в суспiльствi гостро постає проблема лiтературної освiти дiтей, формування в них умiнь повноцiнної читацької дiяльностi, а звiдси – i проблема готовностi дошкiльних навчальних закладiв, родини, батькiв i вихователiв до роботи з дитячою книжкою, до розвитку в дiтей стiйкого інтересу до лiтератури, читання, формування в них початкових уявлень про роль книжки в життi людини i потреби жити з книжкою, спiлкуватися з нею. Згiдно з базовими програмами розвитку дитини дошкiльного вiку «Дитина», «Впевнений старт» та «Я у Свiтi», процес лiтературного читання спрямований на художньо-мовленнєвий розвиток дитини через організацію ознайомлення з творами мистецтва при роботi з дитячою книжкою, а також через організацію художньо-практичної i творчої дiяльностi дiтей. Комплекс питань, пов'язаних з визначенням змiсту роботи, завдань, форм, методiв, прийомiв ознайомлення дошкiльнiкiв iз художньою лiтературою розглянуто в працях А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Виноградової, А. Зрожевської, О. Ісаєвої, Т. Качак, О. Кононко, Т. Понiманської, Т. Скалозуб та iнших.

У Стратегiї сталого розвитку «Україна-2020» задекларовано амбiтне прагнення – увiйти до ТОП-50 країн-учасниць найвпливовiшої та наймасштабнiшої мiжнародної системи оцiнки якостi освiти PISA [1, с. 1-2].

Організація Економiчного Спiвробiтництва та Розвитку (OECD) почала роботу з Мiжнародної Програмою оцiнки знань i вмiнь учнiв (PISA), основна мета якої – отримання надiйних вiдомостей про результати навчання в рiзних краiнах свiту, порiвняних на мiжнародному рiвнi. Дослiдження PISA проводиться трирiчними циклами. Додатково до оцiнки навчальних досягнень вивчається ставлення дiтей до навчання. На думку розробникiв, отримана інформація дозволить краiнам-учасницям приймати обгрунтованi рiшення в галузi освiти. Особливий інтерес викликає можливiсть визначити стан тих знань i вмiнь, якi можуть бути кориснi дiтям у майбутньому, необхiднi для успішної адаптації у сучасному свiтi. Ключове питання дослiдження: «Чи володiють дiти знаннями та вмiннями, необхiдними для повноцiнного функцiонування в суспiльствi?» [1, с. 5]. Дослiдження спрямовано не на визначення рiвня освоєння навчальних програм, а на оцiнку здатностi дiтей застосовувати отриманi знання та вмiння в життєвих ситуацiях.

Належний рiвень сформованостi читацьких умiнь передбачає: здiбнiсть використовувати читання як засiб здобуття нових знань для подальшого навчання, використання отриманої інформації в процесi життєдiяльностi; вмiння в рiзних ситуацiях читати тексти будь-яких жанрiв: уривки з художнiх творiв, казки, оповiдання, тексти розважального характеру та iн. [4, с. 12].

Читацька дiяльнiсть багатоаспектна i мiстить у собі такi поняття, як: читацька культура, технiка читання, знання лiтератури i книги, сприйняття твору, «читацька грамотнiсть» (за критерiями Мiжнародної Програми з оцiнки освiтнiх досягнень учнiв (PISA). Але її головним, вихiдним моментом є читацькi умiння i навички – основа, яка дозволяє нарощувати духовний та iнтелектуальний потенцiал особистостi.

За визначенням науковцiв, читацька культура – це складова частина загальної культури особистостi, комплекс знань, умiнь i почуттiв читача, що передбачає свiдомий вибiр тематики читання, його системнiсть з метою повноцiнного i глибокого сприйняття та засвоєння лiтературного тексту. Читацька культура – це сукупнiсть знань, умiнь та почуттiв читача, якi дозволяють йому повноцiнно та самостiйно засвоювати інформацію.

Читацькi вмiння i навички (культура читання) виховуються протягом усього життя особистостi. Але фундаментом організації та розвитку читацької дiяльностi людини є читання дитячої лiтератури в умовах сiм'ї та дошкiльного навчального закладу (родинне та суспiльне виховання).

Сучаснi психолого-педагогiчні дослiдження визначають читацькi умiння i навички на початковому етапi як процес вiдтворення звукової форми слова за її графiчною моделлю з виявленням, активною переробкою i усвiдомленням смислової інформації. З цього випливає, що читацькi умiння i навички об'єднує двi групи умiнь: умiння, якi пов'язанi з вiдтворенням звукової форми слова, – спiсiб, правильнiсть, темп читання, та умiння, що ґрунтуються на виявленнi та усвiдомленнi смислової інформації – свiдомiсть (розумiння), виразнiсть читання [4, с. 66].

Читання являє собою процес, що базується на використаннi розумової дiяльностi, певних способiв кодування інформації, яка надходить пiд час її обробки у мозок. Майбутнiй вихователь має володiти читанням, як процесом сприймання, розумiння та вiдтворення в уснiй або графiчнiй формi змiсту прочитаного дiтям [4, с. 67].

Сучасному вихователю потрiбно знати багато вiршiв, казок, бути достатньо ерудованим, щоб вiдповiдати на невичерпнi запитання своїх вихованцiв. Високi вимоги ставить педагогiчна дiяльнiсть i до мовлення вихователя. У дошкiльному дитинствi у спiлкуваннi дорослих з дитиною, її вихованнi значну роль вiдiграють словеснi методи (пояснення, оповiдi, вказiвки, iнструкції тощо). Тому вихователь повинен вмiти логiчно, грамотно, чiтко формулювати свої думки у доступнiй для дiтей даного вiку формi. Особливе значення має емоційне забарвлення мови вихователя, її виразнiсть. Такi вимоги до мови вихователя пояснюються не лише тим, що вона є формою вираження його думок, а й тим, що вона – еталон, взрeць для наслiдування, отже, важливий фактор розвитку мови дошкiльнiят.

Вихователь, читаючи дiтям, водночас вчить їх розумiти художнi твори. Адже кожен твiр, яким би довершеним він не був, нiколи не справить на дитину вiдповiдного враження, якщо та не розумiє його до кiнця. Дитина дошкiльного вiку не завжди i не все сприймає пiсля першого прочитання, дуже часто вона йде до розумiння через

емоції, що виникли під час ознайомлення з текстом. Тому до першого ознайомлення з художнім твором дітей потрібно готувати, налаштувати їх на сприйняття, допомагати засвоювати невичерпне багатство ідейно-художнього змісту, моральні принципи героїв [4, с. 5].

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є професійна підготовка майбутніх вихователів дітей дошкільного віку у вищих навчальних закладах, що сприяє формуванню читацької культури, читацьких вмінь та навичок. Одним з головних в цьому процесі виступає курс «Дитяча література». Метою даного курсу є ознайомлення студентів з творами дитячої літератури, що пропонуються для читання дітям дошкільного віку та специфікою їх використання у роботі з дітьми в дошкільних навчальних закладах.

Основні завдання: сформулювати ставлення до літератури як до основного засобу гуманізації (олюднення) дитини; прищепити вміння бачити дитячу літературу у контексті української моделі світу; розкрити специфіку дитячої літератури загалом та української зокрема; дати знання про шляхи розвитку дитячої літератури, історичні умови формування літератури для дітей, жанри фольклорної та авторської літератури, етапи розвитку української дитячої авторської літератури; поглибити знання з історії української дитячої літератури; сформулювати уявлення про місце і вклад найзначущих дитячих письменників у розвиток літератури; сформулювати уявлення про місце перекладної літератури в контексті національної, зокрема української культури; сформулювати у студентів культуру читання; дати знання про творчість ряду письменників інших літератур.

У процесі вивчення матеріалу курсу студенти мають оволодіти знаннями та навичками, необхідними для ефективної роботи з дітьми у дошкільних навчальних закладах. А саме: навчитися створювати розвивальне середовище для дітей; вивчити головні принципи і стратегії колективної роботи; сприяти ефективній співпраці педагогів, батьків та інших дорослих; вміти виховувати індивідуальний розвиток кожної дитини; навчитися створювати демократичне розвивальне середовище, що сприятиме налагодженню дружніх стосунків у колективі (між дітьми).

Задля ефективності реалізації змісту даного курсу необхідно використовувати методи навчання, що сприятимуть кращому усвідомленню студентами значущості проблеми формування понять про художню літературу, виховний потенціал і саме для морального становлення особистості. Це педагогічні ігри, аналіз творів, оповідань, казок (аналіз конкретних ситуацій), проблемно-пошукові завдання, вивчення практичного досвіду по застосуванню та його оцінка, театральна-інсценізоване моделювання подій, розробка педагогічних та методичних рекомендацій тощо.

На початку роботи викладачу необхідно актуалізувати проблему, оцінити рівень інформованості студентів та визначити очікування студентів. Для цього можна використати різноманітні запитання до кожного модулю, що спрямовані на вивчення думок, наприклад:

І модуль – «Для чого вивчаємо відповідний курс?», «Що Ви знаєте про дитячу літературу?»,

«Чи потрібно майбутньому вихователю вивчати цей курс?».

ІІ модуль – «Що Ви знаєте про жанри дитячого фольклору?», «Яких авторів дитячих творів Ви можете назвати?», «Чи потрібні Вам будуть ті знання, які ви отримаєте під час вивчення даного курсу?», «Які форми роботи Ви будете проводити з дітьми?», «Які методи використаєте у своїй роботі?» «Як Ви використаєте ці знання на практиці?».

Важливо ознайомити майбутніх вихователів з досвідом дошкільних навчальних закладів, які успішно проводять роботу по ознайомленню з дитячою літературою. У нагоді стане вивчення методичної літератури, відвідування дошкільного навчального закладу, спілкування з вихователями, перегляд матеріалів у вигляді презентацій, можливість використання Інтернет-ресурсів. Завдання викладача – викласти матеріал так, щоб студент не просто його прослухав, а сприйняв, долучився до обговорення, вступив у дискусію. У цьому нам допомагають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Ми працюємо в системі електронного середовища, де розміщена інформація з курсу (лекційний матеріал, завдання для семінарських та практичних занять, презентації до лекцій, тестові завдання до кожного модулю, словник термінів та список літератури), яку студенти можуть прочитати та вивчити.

Найважливішим завданням курсу є формування у студентів культури читання в умовах сучасного дошкільного навчального закладу. Вони мають вирішувати на заняттях конкретні педагогічні завдання: створення необхідних умов для проведення читання, створення певного розвивального середовища, ефективного планування налагодження співпраці з батьками.

Доцільним є застосування творчих завдань, спрямованих на включення дитини до участі у розігруванні прочитаного твору або театралізованій виставі. Прикладом таких завдань можуть слугувати творчі проекти, які студенти готують самостійно. У своєму проекті студенти презентують власні розробки. Це можуть бути макети книжок-казок (оповідань), тексти власних казок тощо. Доречно вводити у проект методичні розробки: оформлення куточку книги в різних вікових групах, конспектів проведення занять, сценаріїв свят та розваг, театралізованих інсценізацій казок, методичні поради для батьків. Проект може створюватися студентами протягом вивчення даного курсу. Підготовлені матеріали обговорюються під час семінарських або практичних занять, використовуються під час проходження практики в дошкільних навчальних закладах. Протягом розробки проекту студенти мають змогу удосконалювати його, готувати елементи костюмів та декорацій тощо. По закінченню вивчення курсу студенти захищають свій проект, який оформлено за вимогами.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Процес формування культури читання у майбутнього вихователя має набувати професійного спрямування щодо вирішення завдань розвитку читацької культури дітей дошкільного віку. Посилення методичної складової на кожному наступному етапі навчальної діяльності призведе до підвищення якості підготовки майбут-

нього фахівця. Професійно-орієнтований досвід, здобутий студентами у процесі навчання у ВНЗ допоможе майбутнім вихователям реалізувати поставлені перед ними завдання.

Список літератури:

1. Міжнародна програма оцінки знань і вмінь учнів (PISA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pedrada.ua/> – Назва з екрана (дата звернення 14.02.2017).
2. Сухомлинський В. О. Рідне слово / Вибрані твори: У 5-ти т. / В. О. Сухомлинський – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 3. – 670 с.
3. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания: Опыт пед. антропологии. – Избр. Пед. сочинения / К. Д. Ушинский. – М.: Просвещение, 1974. – Т. 1. – 328 с.
4. Читацька компетенція як різновид загальної компетенції учнів // Наука і освіта. – 2005. – № 3-4. – С. 66-68.
5. Читацька культура дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stud24.ua/> – Назва з екрана (дата звернення 14.02.2017).

Карнаухова А.В.

Киевский университет имени Бориса Гринченко

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ СОВРЕМЕННОГО ВОСПИТАТЕЛЯ

Аннотация

В статье освещается вопрос формирования читательской культуры студентов в учебном процессе. Осуществлен теоретический анализ научного наследия отечественных и современных ученых о специфике формирования читательской культуры современного воспитателя. Проанализировано содержание программы «Детская литература» для бакалавров направления подготовки «Дошкольное образование».

Ключевые слова: читательская культура, читательская деятельность, читательские умения, читательские навыки.

Karnaukhova A.V.

Boris Grinchenko Kyiv University

FORMATION READING CULTURE MODERN MENTOR

Summary

The article deals with the formation reading culture of students in the learning process. The theoretical analysis of the scientific achievements of the domestic and contemporary scholars concerning the specific formation of reading culture of the modern educator. Analyzed the content of the program «Children's literature» for bachelor field of study «Preschool education».

Keywords: reading culture, reading activities, reading skills, reading skills.